

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ

КАТЕДРА „БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД“

Рени Антонова Манова

Комуникативни аспекти на структурата на текста

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане

на образователна и научна степен „доктор“

област на висшето образование: 2.0. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.1. Филология;

Научна специалност *Български език – приложна лингвистика*

Научен ръководител:

проф. д-р Радка Василева Влахова-Руйкова

София, 2018 г.

Дисертационният труд със заглавие „ Комуникативни аспекти на структурата на текста“ е обсъден на заседание на Катедра „Български език като чужд“ към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – София, 08.01.2018 г.

Дисертационният труд е с обем 308 стр. и се състои от увод, три глави, изводи, справка за приносите, справка за публикациите, приложения, библиография (185 библиографски единици).

Състав на научното жури

Председател:

проф. д-р Елена Любомирова Хаджиева-Меродийска – рецензент

Членове:

доц. д-р Петя Николова Бъркалова – рецензент

проф. д-р Радка Василева Влахова-Руйкова – становище

проф. д-р Светла Пенева Коева– становище

доц. д-р Петя Иванова Несторова – становище

Публичната защита на дисертацията ще се състои на открито заседание на 08.05.2018 г. от 12 часа в Зала 1, Ректорат на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Съдържание на дисертацията

0. Увод.....	4
0.2. Обект	12
0.3. Цели и задачи.....	23
Глава I. Текстът–същност, релевантни признаци, методически аспекти.....	29
1. 1. За същността на текста	29
1.2. Изследването на текста в общ хуманитарен контекст.....	43
1.3. Изследването на текста от методическа перспектива	48
1.4. Жанров анализ	59
1.5. Делимитация на писмения текст	63
1.6. Модели на общуване и междуличностни комуникативни умения, отразени в текста.....	69
1.7. Функциониране на текста.....	71
Глава II. Изграждане и организация на текста – формални и комуникативни аспекти.....	74
2.1. Изречението като конституент на текста.....	74
2.2. Представа за изречението и текста в някои от значимите български граматики от XIX и XX век.....	86
2.3. Единици на членение на текста	96
2.4. Разгръщане на информацията в изречението	101
2.5. Подходи към структурата на текста	108
2.5.1. Теорията на У. Ман и С. Томпсън за реторическата структура на текста. Основни положения.....	108
2.5.2. Теорията за дискурсия (текстов) дейксис.....	116
2.6. Кохезия и конектори в текста	133
2.7. Таксономия на комуникативните функции на текста	143
Глава III. Приложни аспекти. Текстът в обучението по български език като чужд	149
3.1. Писането като компонент от езиковата подготовка.....	149
3.2. Основни цели на организацията на текста	158
3.3. Дизайн на изследването.....	166
3.3.1. Наративен текст	170

3.3.1.1.	Източнославянска група – наративни текстове.....	175
3.3.1.2.	Южнославянска група – наративни текстове.....	197
	Изводи от наративните текстове	226
3.3.2.	Описание	226
3.3.2.1.	Източнославянска група.....	231
	Изводи от описателните текстове източнославянска група	234
3.3.2.2.	Южнославянска група	234
	Изводи от описателните текстове южнославянска група	239
3.3.3.	Аргументация.....	239
3.3.3.1.	Източнославянска група.....	243
3.3.3.2.	Южнославянска група	245
	Изводи от аргументативните текстове.....	249
3.3.4.	Писане със зададени параметри	249
3.4.	Заглавието като елемент от текста	264
3.4.1.	Концепции за заглавието на текста.....	265
3.4.2.	Типове заглавия	266
3.4.3.	Какви заглавия поставят чужденците?	268
IV.	Изводи.....	269
V.	Справка за приносите	272
VI.	Приложения (анкетни карти).....	273
VII.	Библиография	284
7.1.	Кирилица.....	294
7.2.	Латиница	301

АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМАТИКАТА

Езикът е културен маркер, способ за концептуализация и сегментиране на заобикалящия свят, за среща на идентичности и аксиологически парадигми. Овладяването на българския език от чужденци е актуална и важна задача, която включва култивирането на познания за езиковите факти и изграждането за умения за пълноценно общуване в разнообразни ситуации.

Текстът е основна интеракционална единица. Ролята му при функционирането на езиковата система е ключова. Според Халидей и Хасан текстът може да бъде възприет като „базовата значеща единица в езика“ (Halliday, Hasan 1976: 25) и като „базовата семантична единица на интеракцията между комуникаторите“ (Halliday, Hasan 1976: 295).

Текстовата компетентност е компонент от комуникативната компетентност и е един от акцентите при изучаването на българския език от чужденци. Под текстова компетентност в случая се разбира способността на обучавания да подрежда изречения в последователност, за да създава кохерентни езикови цялости. Тя включва познания за подредбата на текстовите конституенти с оглед на дихотомиите: топик/фокус; дадена/нова информация; „естествено“/темпорално подреждане на елементите *Той падна и го ударих/Аз го ударих и той падна*; причина/ ефект (и обратното) *цените се покачват, хората искат по-високи заплати* (CEFRL 2001:123).

Работата с текстове е неотменима част от езиковата подготовка, тъй като именно чрез тях се реализира пълноценното приобщаване на чужденеца към новата културна среда. Повишаването на текстовата компетентност е актуална задача в полето на приложната лингвистика. Изследването на автентични студентски текстове би спомогнало за изработването на адекватна обучителна стратегия и за оптимизирането на уменията за писане на чужденците, учещи български език. Един възможен методически път е да се отиде отвъд равнището на изречението. При писането обучаваните следва да бъдат запознати с инвариантните характеристики на различните типове текстове. Упражнения, които могат да бъдат използвани за повишаване равнището на текстовата компетентност, са следните:

- Подреждане на разбъркани изречения от цялостен текст

- Даване на топиково изречение и приканване на студентите да записват подразделенията на топиковото изречение с примери и илюстрации, които да го подкрепят

Когато чужденците изучават даден език, те усвояват моделите на свързване на езиковите единици, докато се достигне до най-висшата – текста. Следователно проследяването на механизмите на изграждането на текстовата структура с оглед на комуникативните интенции на продуциращия и предполагаемия ефект върху реципиента е базисен анализ, приложим в методиката на чуждоезиковото обучение. Трябва да се отбележи обаче, че според Мурзин и Штерн над равнището на текста се намира равнището на културата: „културата се vyplъщава в текстове, тя се определя в тях“ (Мурзин и Штерн 1990:10). Друг е въпросът доколко е уместно, когато говорим за езикова систематика, да добавяме равнище култура. Безспорно е, че езикът е съществен компонент от културата. Както отбелязва Р. Хъдсън, цитирайки Гуденъф: „езикът на дадено общество е един аспект от неговата култура. Отношението между език и култура е като част към цяло“ (Хъдсън 1995:116).

Съществуват множество изследвания, посветени на взаимодействията между отделните култури, както и на проблемите, които възникват като резултат от неразбирането на чуждата представа за свят. Още от Средновековието са познати културните разминавания, които са следствие от непознаването на Другия. Интересен пример е разказът на Одон дьо Дьой за похода на Луи VII на Изток (1147-1149). Одон дьо Дьой е придружавал крал Луи VII във Втория кръстоносен поход като личен капелан и е написал част от историята на похода. При срещата с чужденците той описва нравите и поведението им: „Там видяхме това, което после научихме, че е гръцки обичай – докато господарите седят, цялата им свита стои права“ (Дьо Дьой 2012:37). Различията са напълно осъзнати от Одон дьо Дьой: „Сигурно е, че никой не може да проумее гръците освен с натрупан опит или с пророчески дар“ (Дьо Дьой 2012:60). Той отбелязва и пътя за запознаване с чуждото – опита.

Опитът се описва в редица лингвистични изследвания като акумулирано във времето познание (prior knowledge), което позволява продуцирането и перцепцията на езикови съобщения под формата на устни или писмени текстове. Фоновите знания се състоят от

два компонента, а те са натрупаният директен опит от живота и неговите многообразни дейности, от една страна, и преработеният езиков опит, от друга страна (Swales 1991: 83).

Всяка култура разполага с набор от ценности и познания, които подсигуряват нейното съществуване и консолидират нейните членове и в същото време са маркер, оразличаващ я от другите. Р. Крейпо в своето изследване дефинира културата по следния начин: „системата от идеи, чувства и стратегии на оцеляване на една конкретна група хора” (Крейпо 2000:25).

Срещата с чуждата култура се случва чрез езика, чрез комуникативния обмен на разнообразни текстове. Комуникативният акт притежава набор от характеристики, чиито специфики изучаващите чужд език трябва да познават, за да е налице пълноценна интеракция.

Съвременните тенденции в чуждоезиковото обучение са свързани с прилагането на комуникативен подход. „Преди всичко обучението се осъществява в обстановка на реални ситуации, които пораждаат езикова комуникация. Така учещият е естествено мотивиран да общува на изучавания език“ (Шопов 2002:23). Откроява се конструктивизмът като епистемическа алтернатива на обективизма в образованието. Най-адекватен механизъм за усвояването на граматическите правила и лексикалните особености на езика е чрез използването на разнообразни от функционално гледище текстове – диалози в непринудена обстановка, откъси от художествени творби, от научно-популярни текстове, медийни текстове и др. Подобно виждане е заявено в пособията на катедра „Български език като чужд“, СУ (Хаджиева 2013), (Хаджиева 2014).

Важно е да се приведе дефиницията, представена в *Longman Dictionary of language teaching and applied linguistics* (Речника по езиковото преподаване и приложна лингвистика), според която текстът е:

Сегмент от писмена или устна реч, притежаваща следните характеристики:

1. Обикновено е съставен от няколко изречения, които заедно създават структура, или единица, като писмо, доклад, есе и др. (обаче съществуват и текстове, състоящи се от една дума, като думата *Опасност!* на предупредителен знак).
2. Притежава отличителни структурни характеристики.
3. Има конкретна комуникативна функция или цел.
4. Често може да бъде напълно разбран във връзка с контекста, в който се появява.

Торнбъри определя следните комуникативни макрофункции на текста (Thornbury 2005:89):

- **Реферираща** – употреба на езика с цел разкриване или търсене на информация.
- **Експресивна** – изразяване на предпочитания, оценки, емоции.
- **Регулираща** – употреба на езика с цел повлияване върху реципиента и върху състоянията на нещата, включваща *молби, указания, заповеди, даване или отказ на съгласие, обещаване, предупреждаване* и др.
- **Интеракционална** – употреба на езика с цел да се установят и поддържат социалните връзки.
- **Игрова** – използване на езика за създаване на възможни, имагинерни светове.

Настоящият труд се опира на съвременните тенденции при преподаването, базирано на текста, като се отчита релацията *структура – комуникативна цел* при оценяването на качествата на писмения продукт.

В лингводидактиката се очертават два вида комуникативни интенции, свързани със създаването на текстове – **да се даде информация** и **да се предизвика реакцията на събеседника**, като се различават разнообразни комуникативни способности за тяхната реализация. Може да се споменат следните комуникативни способности:

Съобщаване – констатиране – утвърждаване

Предаване – описване – разказване – оценяване – изобразяване – рефериране

Обясняване – сравнение – резюмиране – обобщение – правене на изводи

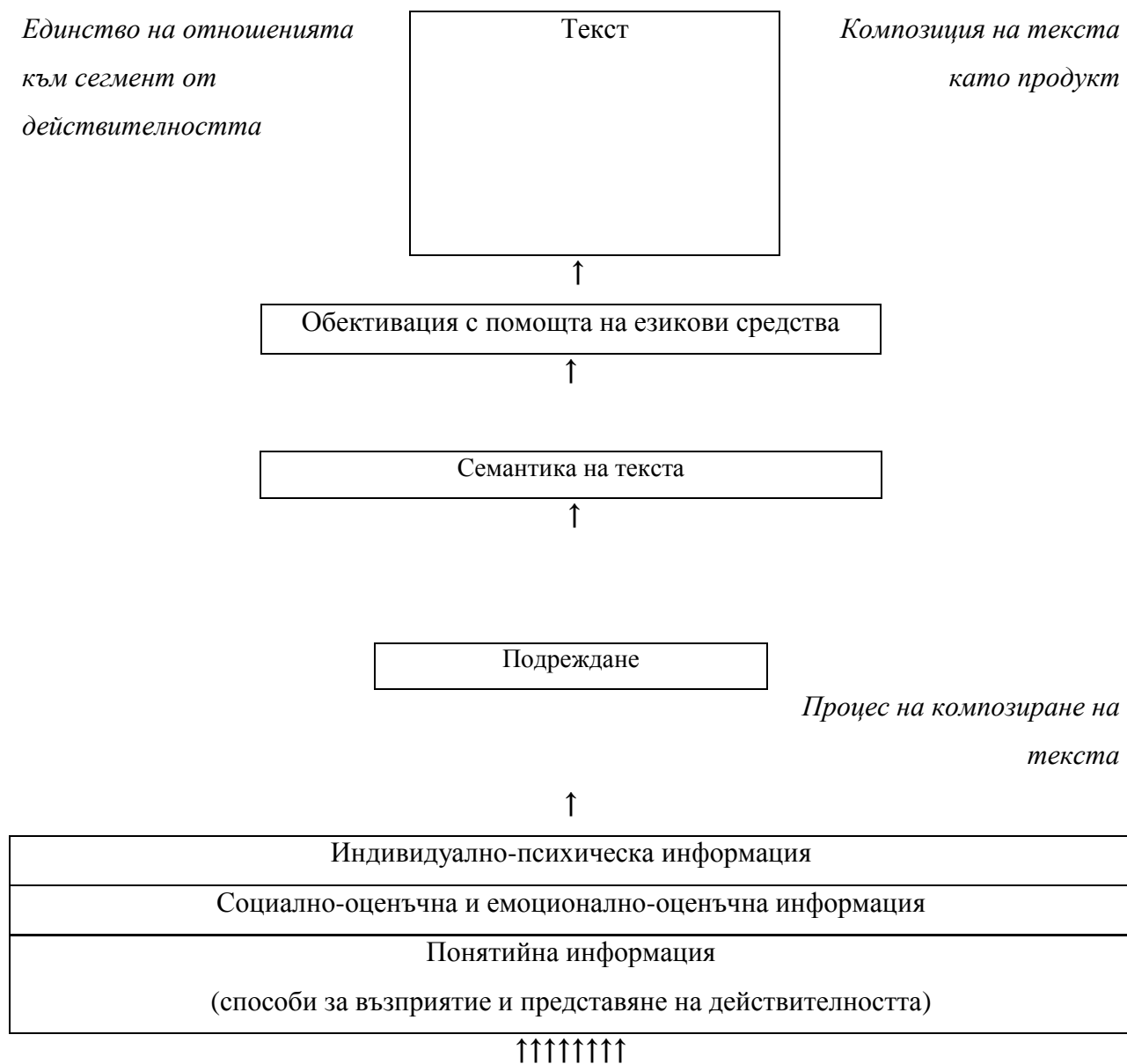
Обосноваване – доказване – опровергаване – разобличаване

Коментиране – аргументиране

Подбуждане – молене – призоваване – апелиране – търсене – инструктиране – командване

Процесът на композиране на текста преминава през поредица от операционно-когнитивни стъпки. Следващата фигура го онагледява. Трябва да се отбележи, че основните стъпки са:

1. Отражение в съзнанието във връзка с определена интенция.
2. Образуване на текста с оглед на интенцията.
3. Отразяване на сегмент от действителността.
4. Линейно и йерархическо единство на езиковите средства.

Отрязък от действителността

(Москалска 1981: 62)

Текстът според заявеното в дисертацията виждане се възприема като поредица от речеви актове. Всяка основна функция на речевия акт може да бъде разделена от своя страна на определен брой субфункции. Прилагайки на изследването на типовете речеви актове към езиковото преподаване, Съветът на Европа създава учебен план, който има понятийно-функционален характер (van Ek 1976):

1. **Размяна на фактическа информация** (репрезентатив)

Самолетът заминава в 7:10.

2. **Размяна на мисловна информация** (репрезентатив)

Тези аргументи са правилни.

3. **Размяна на емоции** (експресив)

Разтревожен съм за нейното състояние.

4. **Обмен на морални представи** (експресив)

Оценявам помощта ти.

5. **Убеждаване** (директив)

Предайте документите си.

6. **Социализиране** (директив – *кажи ми как си*)

Здрасти, Лари, как си?

В понятийно-функционалната рамка всяка функция е разделена на субфункции. Например: размяната на емоции включва харесване и нехаресване, предпочитане и неpreferиране, удовлетворение/неудовлетворение, тревога/увереност, страх/оптимизъм, изненада/отегчение, надежда, симпатия и т.н:

1. Съобщаване или търсене на фактическа информация – *забелязвам, питам, докладвам, казвам, мисля нещо.*

2. Изразяване на мисловно отношение – *съгласявам се/не се съгласявам, знам/не знам, помня/забравям, мисля нещо като възможно/невъзможно, смятам нещо за логично, моля за или давам позволение, приемам или отклонявам предложение или покана.*

3. Изразявам или търся емоционално отношение – *интерес/липса на интерес, изненада, надежда/разочарование, страх или тревога, предпочитание, благодарност, симпатия, намерение, желание.*
4. Изразяване или търсене на морално отношение/гледище към света – *извинение и търсене на прошка, одобрение/ неодобрение, оценяване, съжаление, незаинтересованост.*
5. Убеждаване – *предлагане, молба, покана, инструкция, съветвам или предупреждавам някого да прави/ да не прави нещо, предлагам или търся съдействие, помощ*
6. Социализиране – *поздрави, представяне, привличане на вниманието, поздравления, тостове, етикетни формули при хранене като „Добър апетит!“*

Създаването и разбирането на текста е процес на избор от множество езикови равнища. Халидей (Halliday 1978) твърди, че текстът представя избор. Текстът е онова, което се има предвид, избрано от пълния набор от възможности, за да означа, каквото може да бъде означено. Текстът може да се определи като „актуализиран значещ потенциал“ (Stillar 1998:15). В този смисъл е важно да се проследи какъв е изборът на езикови средства за изпълнение на поставената дидактическа задача (създаване на текст) от страна на чуждестранните студенти и дали той е адекватен на превалиращата комуникативна функция.

Въвежда се понятието **комуникативна структура**. Конфигурирането на текста като поредица от връзки (лексикални и граматични) отразява комуникативното намерение на продуциращия, т.е. структурата на текста се базира на интенциите на адресанта. Съществуват инвариантни схеми, наречени жанрове, обединяващи текстовете въз основа на общи формално-смысловни черти. Познаването на тези схеми, позволява създаването на адекватно оформен писмен продукт. Следователно изследването на писмената продукция на чужденците предполага интегрален модел, съвместяващ форма и интенция на текста.

ОБЕКТ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Обект на изследване в настоящия труд е писменият текст, създаван от чуждестранните студенти в СУ „Св. Климент Охридски“, които изучават български език, с

оглед на моделите за дискретизация на прагматико-семантичната информация, на използваните конекторни маркери и субординативни структури, на типовете речеви актове, на комуникативните функции и способите за тяхното формално репрезентиране.

Фокусът се полага върху оценката на **продуктивните** умения на чужденците (чрез събран корпус от техни съчинения, създадени по метода на неуправляваното писане – *unguided writing*, и чрез експеримент за написване на текст с предварително зададени инициално и финално изречение).

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Целите на настоящото изследване са да се провери текстовата компетентност на чуждестранните студенти, изучаващи български език, в СУ „Св. Климент Охридски“, да се обгледат моделите на свързване и когнитивните схеми, които прилагат, за скрепяване на текстовия смисъл, за осъществяването на поставената комуникативна задача. Предлага се инструментариум за оценка на качествата на писмения продукт.

Възприема се, че текстовата компетентност е част от комуникативната компетентност и включва „познанията за цялостно композиране и вътрешно изграждане на определена съвкупност от текстове, представящи различни жанрове. В текстовата компетенция се включват познания за глобалния строежен модел на дадени видове текстове, за начините за подреждане и свързване на текстовите съставки една с друга в единно цяло“ (Георгиева, Добрева 2002: 254).

Не бива да се забравя, че изследваната писмена продукция онагледява етап в развитието на уменията за писане на чужденците. Както отбелязва Ст. Димитрова, „,, владенето на чужд език не е константна величина и комуникативната компетентност на чужденеца се променя постоянно в зависимост от средата, в която живее и общува“ (Димитрова 2009: 162).

Наборът умения, които следва да бъдат култивирани у изучаващите чужд език, включва възможност за анализиране на смислите в текста, за анализиране на съдържателните особености, на маркерите на социалния контекст, в който се оформил текстът, за интерпретиране на функциите, които отразяват комуникативното намерение, за проследяване на начините на свързване (Петров 2000:43),(Янкова 2009: 208).

Също така следва да се отчита разликата, която Чомски прави и която е била отбелязана от Св. Коева, между **компетенция** (знанието на говорещия за езика) и **перформация** (как говорещият използва това знание за езика) (Илиева, Коева 2001:126). В случая ще се изследва перформацията, т.е. как чужденците използват знанията си за българския език при съставянето на текст.

Трябва да се отбележи по какви критерии ще се проверява текстова компетентност на чужденците. Това е интегрален модел, включващ следните критерии:

- **Съдържание**

Качественият (добрият) текст предполага информационна наситеност, същественост при представяне на информацията, цялостно развиване на темата, релевантност към заявената тема.

Некачественият (лошият) текст не представя познания по темата, в него няма съществена информация.

- **Организация**

Качественият текст се отличава със свободно изразяване, идеите са ясно изявени, подкрепени, добре оформен е, налице е логическа последователност. Кохерентността се проявява чрез текстовата тема. Съставките на текста се организират с оглед разгръщането на темата.

Некачественият текст се характеризира с липсата на организация.

- **Речник и стил**

За качествения текст са присъщи ефективен подбор на думи, подходящ стил, познаване на словообразуването, на сродни думи.

В некачествения текст се проявява слабо познаване на лексикалните особености на езика.

- **Познания за граматическата система на езика**

В качествения текст се използват сложни конструкции, срещат се малко грешки при съгласуването, глаголното време, числото, словореда, членуването, местоименията и предлозите.

В некачествения текст доминират грешките, липсва познание за правилата за конструирането на изречения.

- **Средства на кохезията**

Добрият текст представя познаване на правилата и средствата за свързване (съюзни маркери, частици и др.) на изреченията.

В некачествения текст липсват познания за тези правила.

Текстовете на студентите, които са обект на изследователски интерес в настоящия труд, се разполагат на междинно ниво между двете части на континуума качествен (добър) – некачествен (лош) текст. Следователно са усвоени основните механизми на текстоизграждането с оглед на определена комуникативна цел, но се регистрират някои лексикални, граматични и смислови неточности.

И така, телеологията на настоящата разработка е ориентирана към изясняването на корелацията **структура – комуникативна цел** в рамките на писмения текст от методическа перспектива. Това може да се осъществи чрез изпълняването на следните задачи:

- Изследване на компетентността да се създава смислово и структурно оформен текст с оглед на предварително зададена комуникативна рамка, включваща **инициално и финално** изречение.
- Изследване на структурата и комуникативната функция на основните типове текстове, създадени от чужденци, изучаващи български език (нарация, дескрипция, аргументация), като бъдат приложени по-горе изброените критерии за оценяване на качествата на писмения продукт, сред които: **съдържание, организация, речник и стил, познания за граматическата система на езика, кохезионни механизми.**
- Анализ на кохезионните връзки между изреченията като базисен текстов конституент чрез прилагането на теориите за типовете релации на Ман и Томпсън (Man, Thompson 1987) и за типовете съюзни връзки по Халидей и Хасан (Halliday, Hasan 1976) в наративните текстове.
- Проследяване на модела на разгръщане на информацията за даден обект в текстовете описание, като се приложи методологията, предложена от Фирбас (Firbas 1992).
- Извеждане на основните техники за защита на личната позиция, използвани от студентите в аргументативните им текстове, чрез прилагането на модела на Макун (Macoun 1983).

- Описване на най-фреквентните типове грешки, допускани в писмената продукция (изхожда се от прелиминарната хипотеза, че обикновено се дължат на пренос от майчиния език).
- Сравняване на проявената текстова компетентност при създаването на текстове по модела на *неуправляваното писане* и такива, създавани с определен набор от *ограничения*.

ПЪРВА ГЛАВА

В **първа** глава са изведени инхерентните характеристики на езиковия текст. Направен е обзор на основните подходи и направления при изследването на текста в диахронен план. Акцент е положен върху мястото на текста в чуждоезиковото обучение. Отделя се внимание на някои методически специфики при работата с текста в учебна среда.

Когато се говори за ролята на текста в чуждоезиковото обучение (ЧЕО), следва да се направи важна диференциация между *автентичен*, *адаптиран текст за обучителни цели*, *изцяло измислен текст* (Thornbury 2005:106).

Автентичният текст е най-сложен при перцепция като структура и като лексикален запас. Адаптираният текст преминава през разнообразни стъпки като съкращаване, избиране на части, опростяване, сътекстуализиране (даването на възможност на обучаваните да активират когнитивната схема чрез използването на картини, илюстрации, снимки, съпътстващи текстовото тяло), създаването на фразарий.

Изцяло измисленият текст онагледява определена информация за езика, той е подчинен на конкретна дидактическа задача, може да го наречем филтриран текст, защото съдържа само онова, което учителят счита, че обслужва образователната телеология.

Интересен подход предоставява възможността на учещите сами да селектират текстовете с оглед на техните познавателни интереси. Като пример може да се посочи христоматията с текстове, подбирани с оглед на когнитивните възможности и с предпочитанията на студентите, наречена *алтернативната тетрадка с текстове* (Kulchytska 2000), в която е застъпен е конструктивистки дизайн на учене.

Пени Ър подчертава (Ur 1991: 90-91) че, при преподаването на текста е от особена значимост представянето на ситуациите. Ситуацията включва набор от речеви актове.

Вече бе уточнено, че текстът следва да се разглежда като поредица от речеви актове. Възможните методически пътища, свързани с въвеждането на нова тема или ситуация, са следните:

1. Избиране на тема или ситуация, съставяне на задача, базирана на нея, снабдяване на обучаваните със съответния лексикален запас и преминаване към текста.
2. Представяне на лексикалния запас и въвеждане чрез него на ситуацията и/или текста.
3. Директно представяне на текста, за да бъдат запознати обучаваните с лексикалния запас и със ситуацията.

Значима дидактическа процедура е да се работи с цели, значещи, големи части от езика (текстове), положени в контекст, спрямо деконтекстуализирани елементи като списъци с думи или изолирани примери от граматически структури.

Скривенър говори за т. нар. неуправлявано писане (*unguided writing*), при което обучаваните свободно, без открито заявени напътствия и инструкции, без съдействие от страна на учителя, създават текст. Единственото, което се прави в случая, е задаването на тема, на заглавие. На пръв поглед подобен подход дава голяма свобода на продуциращия текста, но всъщност по този начин най-ярко изпъкват особености като начини за разгръщане на старата и на новата информация, конекторни маркери и други (Scrivener 2004:192). Методът, който описва Скривенър, се прилага в настоящото изследване.

Според Д. Нънан съществен компонент при изследването на текста е открояването на връзката между формата и комуникативната функция. Разбирането на текста е възможно само ако реципиентът е снабден с необходимия набор от знания. Следващата схема (Cambourne 1979) подsigурява обяснение на механизма при перцепцията на информацията. От особено значение се явяват миналият опит, езиковият усет и очакванията:

Минал опит → Селективни аспекти → Значение

(цит. по Nunan 1991:65)

Нънан (Nunan 1991:84) привежда твърдението на Халидей (Halliday 1985), според което писането е възникнало в обществата като резултат от културните промени, създали

нови комуникативни потребности. Според хипотезата на Халидей с появата на земеделските култури в исторически план е възникнала потребността от записване, от фиксиране на информацията. Това се възприема като първоначалния тласък за появата на нова форма на езика: писмената.

В модерни времена писменият текст обслужва разнообразни функции във всекидневния живот, сред които основно за означаване на:

1. *Действия, инструкции и социални контакти* (пътни знаци, продуктови етикети и инструкции, рецепти, карти, телевизионни и радио справочници, сметки, менюта, компютърни наръчници, лична кореспонденция, писма, поздравителни картички)
2. *Информация* (вестници, списания, учебна и специализирана литература, публични обръщания, реклами, политически памфлети, научни и медицински доклади, пътеводители)
3. *Развлечение* (поезия и драма, филмови субтитри, игри, комедии, лайфстайл издания)

Различните езикови цели се отразяват в текста чрез отделните функции. Различните характеристики на типовете текстове се проявяват в рамките на изречението на равнището на граматиката и отвъд изречението на равнището на текстовата структура.

Нънан се фокусира върху т.нар. *генерична структура* на текстовете, създавани от чужденци (Nunan 1991:89). Също така е откроена ролята на контекста, целта и възприемателя за езиковото учене и употреба.

Привежда се като пример изследване (Hammond 1989), което доказва, че анализът на общата структура на текстове, създавани от ученици, предоставя ценни наблюдения за изработването на критерии за качествен и некачествен текст.

Запознаването със структурата на различните типове текстове е задължителна предпоставка за създаването на смислен текст. В случая с **наративните** текстове например следва да се представи инвариантната схема *завръзка → усложнение → решение*.

В дисертацията се отстоява разбирането за текста като неотменима част от езиковото обучение, който служи основно като:

1. Контекст за въвеждането на лингвистична информация
2. Материал за развиването на езикови умения

И така, следва да се отговори на въпроса какъв е алгоритъмът при изработването на дизайн на ученето с фокус текста?

- Разработването на списък с граматическите единици, които ще бъдат представяни, и информацията за тях.
- Подбирането/ изработването на текстове, които да съдържат въпросните елементи.
- Разработването на система от задачи, чрез които обучаваните да използват *текста като текст TAVI-type tasks* (texts as vehicles of information) или да *извличат отделни лингвистични елементи* от него *TALO-type tasks* (texts as linguistic objects).

(Thornbury 2005: 126)

Възможен е и обратен алгоритъм, при който обучението започва не от граматическите елементи, а от текстовете. Те са подбрани с оглед на характерните езикови елементи, от които са изградени. Елементите не са представяни като отделни същности, а като интегрални компоненти от по-висша структура на езика–текста. Според този подход граматиката е необходима единствено, за да се процуцират и тълкуват текстове. Езикът се случва като текст, а не като изречения или думи. Познаването на отделните елементи не гарантира, че обучаваните ще могат да продуцират цели текстове. Докато обратното е възможно – познаването на текстовете, на моделите на комуникация с текстове предполага определено равнище на граматическа компетентност.

В първа глава също така подробно е разгледана ролята на концепта *схема* при формирането на текста. Освен това надлежно са изведени *принципите за делимитация на писмения текст*, попадащ в обсега на изследователския интерес. Описани са иманентните черти на *междоличностните комуникативни умения*, отразени в текста.

ВТОРА ГЛАВА

Във **втора** глава са засегнати формалните и комуникативните аспекти при изграждането на текста. Представени са спецификите на изречението като базисен текстов конституент. Направен е преглед на дефинициите на изречението в изворите за българския синтаксис – дяловете от старите граматика, онасловени *словосъчинение*, като са очертани началните представи за текста в българската граматическа традиция.

Прегледът на някои от известните българските граматиките, издавани през XIX и през XX век, показва, че въпросите за формирането на изречението и за неговата семантика още тогава са били застъпени. Иманентните признаци на изречението като предикативност, модалност, интонационна и граматическа оформеност (ГСБКЕ 1983: 18) интуитивно са били отбелязвани от авторите на граматиките, макар и не в съвкупност. Може да се каже, че дефинициите, които са представени, засягат отделни инherentни черти на изречението и на неговите конституенти. Също така в граматиките на Хр. Павлович (Павлович 1985) и на А.-Т. Балан (Теодоров-Балан 1940) присъстват идеите за надизреченски конструкт, за равнище над изречението.

Трябва да се отбележи, че в дисертацията се представя и наличието на друг важен концепт, засягащ изречението и неговата структура, т.нар. *период*. Той присъства в голяма част от граматиките на XIX в, сред които *Основа за българска граматика* на Йоаким Груев от 1858 г. (Груев 1987), *Грамматика за новобългарския език* на Иван Момчилов от 1868г. (Момчилов 1988), *Словосочинение* на Сава Радулов от 1871 (Радулов 1871), *Ръководство за словосъчинение на българския език* на Тодор Икономов от 1875 г. (Икономов 1875) и др.

Може напълно да се подкрепи твърдението на П. Несторова, че „някои от първите граматични притежават верен езиков усет и успешно полагат основите на езикознанието в България“ (Несторова 2005:15). И докато авторката изследва категорията предикативност и нейното репрезентиране в няколко възрожденски граматиките, в дисертацията, без да се претендира за изчерпателност, се очертава дефиниторното ядро в представите за изречението и за елементите, от които е изградено то.

Също така са описани основните единици на членение на текста, които често функционират като субститути като **свръхфразовото единство (СФЕ)**, **прозаическа строфа** и **сложно синтактично цяло (ССЦ)**, както и **предикативно-релативния комплекс (ПРК)**. За текстов конституент се счита **свръхфразовото единство (СФЕ)**, което бива дефинирано като сложно структурно цяло, състоящо се от повече от едно самостоятелни изречения, които притежават смислова самостоятелност. Най-общо свръхфразовите единства се класифицират според вида на съставлящите единството изречения и според характера на връзките между тях. Това, какъв ще е обликът на СФЕ, се детерминира от жанрово-функционалните особености на текста, от стила на

продуциращия текста и др. Изречението е конституент на СФЕ, а СФЕ от своя страна е конституент на текста.

В рамките на различните изследователски парадигми се използват синоними на СФЕ, сред които **прозаическа строфа** и **сложно синтактично цяло (ССЦ)**.

Прозаическата строфа представлява група от свързани по смисъл и синтактически изречения, изразяващи по-пълноценно развитието на мисълта. Може да се обобщи, че става въпрос за когнитивен подход, отчитащ менталните процеси, които имат за резултат оформянето на формални структури.

ССЦ е група от изречения, обединени синтактически, които изразяват по-голяма смислова завършеност от отделното изречение.

Съществуват и единици над СФЕ като **предикативно-релативния комплекс (ПРК)**, който представлява обединение на няколко свръхфразови единства.

Разгледани са механизмите за разгръщането на информацията в изречението. Представени са основни положения от теорията на У. Ман и С. Томпсън (Man, Thompson 1987) за анализа на реторическата структура на текста. Приведени са примери за българския език, онагледяващи типовете релации, от рекламни и медийни текстове, т.е. от фреквентни в узуалната практика текстове. Анализът на реторическата структура изяснява отношенията (релациите) между текстовите конституенти. Релациите онагледяват типа връзка между две части на текста. Връзката се реализира между две части: **ядро** (N-nucleus) и **второстепенна, придружаваща част** (S-satellite). Функцията, която се възприема като истинната причина, поради която продуциращият текста избира да разположи тези два елемента заедно, се нарича **ефект**. Ман и Томпсън идентифицират разнообразни типове релации: *обстоятелство, решение, антитеза, отстъпка, условие, причинност, доказателство и засвидетелстване, цел, контраст, последователност, оценка, обобщение и др.* (Mann, Thompson 1987: 9). Следва да се отбележи, че списъкът с релациите е инвариантен модел, реализиран на основа на емпиричните наблюдения на авторите за английския език, който подлежи на модификация при прилагането му към българския език.

Релациите, идентифицирани от изследователите, се групират. Например доказателство и засвидетелстване. Ако авторът (отбелязват го с W – writer) използва сателит (второстепенна част) **доказателство**, по-вероятно е неговата комуникативна цел

да бъде засилване на убеждението, на възприемателя (отбелязват го с R – reader) в ядрото. Ако продуциращият текста използва второстепенна част *засвидетелстване*, интенцията може да бъде да се стимулира приемането от страна на реципиента на авторската правота при представянето на материала. И двата сателита включват *отношението на реципиента* и на това основание биват групирани заедно.

Подробно е разгледана и теорията за текстовия дейксис, която е съотносима и е от изключителна важност за изследването на текстовата структура по няколко причини. Текстът представя денотат от извънезиковата действителност. В него присъстват пространствени и времеви ориентири, означават се партиципанти в описваните в текста събития, правят се референции към предшестваш или последващ контекст. Всички изброени елементи се репрезентират на формално равнище с дейктични средства.

Към традиционно граматическите средства, подсигуряващи кохезия, се отнасят съюзи и конекторни маркери от типа на *във връзка с това, ето защо*, всички дейктични средства (местоимения, съюзи). Те се описват като средства за свързване на отделните изречения. Но те служат и за връзка между по-големи части като СФЕ (Галперин 1981:78)

Дейксисът обаче следва да се разглежда като прагматична категория, тъй като е свързан с контекста на пораждането на речевия продукт, със ситуацията на общуване. Важно е да се подчертае, че в трудовете по прагматика на Левинсън (Levinson 1983) и Къмингс (Cummings 2005) на дейксиса се отделя специално внимание и е описан като основна прагматична категория наред с контекста.

Дейксисът кодира признаците на контекста на изказването и от това следва, че неговата интерпретация изисква слушателят/ възприемателят да бъде в състояние да оцени, а ако е необходимо да конструира, релевантния контекст. Димитрова неслучайно отбелязва, че „смысловата перспектива на всеки текст се базира на сноп семантични линии: модална, темпорална, персонална, пространствено-дейктична и др.“(Димитрова 1995:11).

Приведени са примери, ексцерпирани от БНК и научния дискурс, за българския език.

ТРЕТА ГЛАВА

Трета глава представя резултатите от анкетите и от прилагането на метода на неуправляваното писане, както и от експеримента за написване на текст.

Ако се разглежда текстът като избор и се съотнесе тази концепция към методиката на чуждоезиковото обучение, следва да се отбележи, че всеки един текст на чуждестранен студент отразява неговия избор на скрепяващи смисъла механизми (кохезионни маркери), на начини на репрезентиране на участниците, събитията, обстоятелствата, времето в описваната ситуация или дейност. Също така пишещият студент следва да подбере подходящ стил и език.

По този начин може да се оформят три основни функции на текста, създаван от обучавани, описани от Г. Стайлър:

- Организираща
- Репрезентираща
- Интеракционална

(Stillar 1998:16)

Организиращата функция се изразява в използването на езикови средства за създаване на споеност между елементите на текста, както и за създаване на кохерентност на текста с неговия контекст. Кохерентните структури спомагат за изграждане на връзките на текста с неговия контекст. Сред тях се включват дискурсно-дейктични маркери. Кохезионните средства се подбират в зависимост от формата на текста (писмен или устен). Особена роля на структурооформящ компонент също така изпълнява темата на текста – тя задава модел, чрез който информацията се представя в него. Темата обозначава кое е дадената информация и коя е новата информация, коя е важната част от информацията.

Репрезентиращата функция се изразява в текстовото съдържание. Чрез нея се конструира темпоралното, както и пристрастеното ядро на текста. Тук се включват категориите време и вид на глагола.

Интеракционалната функция се изразява във формата на комуникация между адресант и адресат на текста.

Лингвистичните модели в текста биват идентифицирани и интерпретирани с оглед на функцията, която изпълняват, във връзка с контекста на тяхната употреба. (Stillar 1998:19)

В дисертацията се прилага методология за изследване на писмената продукция на чужденците, включваща анализ на свързаността във формален и комуникативно-

прагматичен план, като се отчитат аспектите на текстовата кохезия, сред които субституцията, рекуренцията, използването на проформи, детерминирани форми, време на глагола, съюзни маркери.

Както вече е било изтъквано, кохезията е многокомпонентно явление (Матеева 2004: 130), което включва лексикално повторение (повторението на едни и същи лексеми или повторени с промяна на частта на речта), употреба на местоимения, на синоними, антоними, хипоними. На синтактично равнище се изразява в използването на елипса, в темо-ремните отношения. Освен това следва се спомене и употребата на юнктивни изрази (съюзи, свързващи средства вътре в изречението). На равнището на текста юнкцията е еднозначно средство за сигнализиране на релациите между събития и ситуации.

Разбира се, ясно е, че не съществува идеален текст. Проследяването на допусканите грешки в писмената продукция на чужденците би послужило най-вече като ориентир с оглед оптимизирането на обучителните техники. Освен това обратната информация за грешките при свързването са важни с оглед избягването им и биха подпомогнали подобряването на качеството на текстовия продукт.

Съществуват генерализирани списъци на най-фреквентните грешки при изучаването на чужд език, включващи отклонения при:

1. Изреченските структури
2. Избора на думи
3. Глаголното време
4. Окончанията на имената (за ед.ч. и за мн. ч.)
5. Глаголните форми
6. Артиклите/детерминаторите
7. Формата на думата
8. Правопис на думата
9. Вмъкнати думи и фрази
10. Местоимения
11. Съгласуване подлог – сказуемо
12. Фразеологизми

(Ferris 2011: 83)

Ферис твърди, че, когато се говори за грешки при писането на чужденците, учещи език, се оформят следните дихотомии: *глобални (global) – частни (local) грешки* и *разрешими (treatable) – неразрешими (untreatable)* (Ferris 2011: 35).

Проведеното проучване за създаването на текст наратив, описание и повествование по метода на неуправляваното писане се осъществи с чужденци, изучаващи български език, в СУ „Св. Климент Охридски“. Те принадлежат към славянската езикова група – източнославянска (руснаци и украинци) и южнославянска подгрупа (сърби и македонци).

Общият брой на студентите, участващи в изследването, е 38 души (събраният текстов материал е богат и наброява 114 текста, тъй като всеки студент създава общо по три съчинения – повествование, описание и разсъждение). Те се разпределят с оглед на майчиния си език, както следва: македонски – 13 души, украински, руски – 11 души, сръбски–14 души. Степен на владеене на български език по Общата европейска рамка – B2.

Експериментът за проверка на това доколко чуждестранните студенти могат да съставят кохезионно и кохерентно оформен текст с предварително зададени параметри (инициално и финално изречение) включва 20 студенти. Класификационни критерии на участниците в експеримента са майчиният език и степента на владеене. Студентите се разделят на три групи – балканска (гърци – 5), славянска (поляци, украинци–10), западна (италианци– 5)¹. Степен на владеене на български език – B2.

Важно е да се подчертае, че се изследва текстовата им компетентност в продуктивен аспект. В труда се разглеждат характеристиките на „междинния език“ (interlanguage), разбран като степен на овладяност на езика на определен етап от изучаването му, а не се прави компаративно-контрастивно изследване между текстове на български и на майчиния им език.

Изследването на наратива, създаден от чужденците, включва следните по-съществени елементи:

¹ Прилага се делението на езикови групи, обобщено от Хаджиева и кол. 2015: славянска група или носители на славянски езици западноевропейска група (английски, немски, френски, италиански, холандски,финландски и испански език балканска група (гърци, турски, албански и румънски език)

- Извеждането на общи тенденции относно използваните субординативни структури, конекторни маркери и типове релации, проследяване на грешките, които се допускат при писане.
- За българския език е напълно оправдано да се прилага теорията на Ман и Томпсън не като директна транслация, а с оглед спецификата на езиковата система, тъй като голяма част от формално-смиловите отношения между изреченията биват граматикализирани чрез типовете подчинени изречения. Например **релация отстъпка** е граматикализирана на български език чрез подчинено обстоятелствено за отстъпка, **релация цел** – чрез подчинено обстоятелствено за цел, **релация уточняване** (в разновидност обект – атрибут) – чрез подчинено определително. Разбира се, не е необходимо да има експлицитни маркери, сигнализиращи отношенията между няколко на брой изречения. В такъв случай се проследяват смисловите отношения, както това се наблюдава при примерите от текстовете за **релация последователност**. Според модела на Изиберг, описан от Москалска, в случая може да се говори за **спецификация** като семантично отношение, т.е. от общото се върви към частното.
- Извеждането на количествен анализ на използваните съюзи позволява да се проследят и дълбинните смислови отношения, изразени на формално равнище, като *противопоставяне, причина и резултат, уточняване* и т.н.
- Предлагаането на цялостен инструментариум за изследването на качеството на студентските текстове, като се отчитат *съдържание, организация, речник и стил, познаване на граматическата система, кохезионни механизми*.
- Проследяване на типовете речеви актове в текстове чрез извеждане на глаголните им индикатори.

Важно е да се опишат по-горе представените компоненти в текстовата продукция на чужденците (руска, сръбска и македонска група), сред които свързаност между изреченията, типове съюзни връзки, субординативни структури.

На базата на текстовете на руснаците и украинците (11 бр.) се очертават следните особености:

- 1. Какви типове речеви актове се регистрират в наративните текстове и какви са съответните глаголни индикатори?**

Комуникативните функции са: съобщаване или търсене на фактическа информация (репрезентатив), изразяване на мисловно отношение (репрезентатив), изразяване или търсене емоционално отношение (експресив), изразяване или търсене на морално отношение/гледище към света (експресив), убеждаване, предлагане, търсене/даване на съдействие и помощ (директив)

Честотността на ексцерпираниите глаголи е:

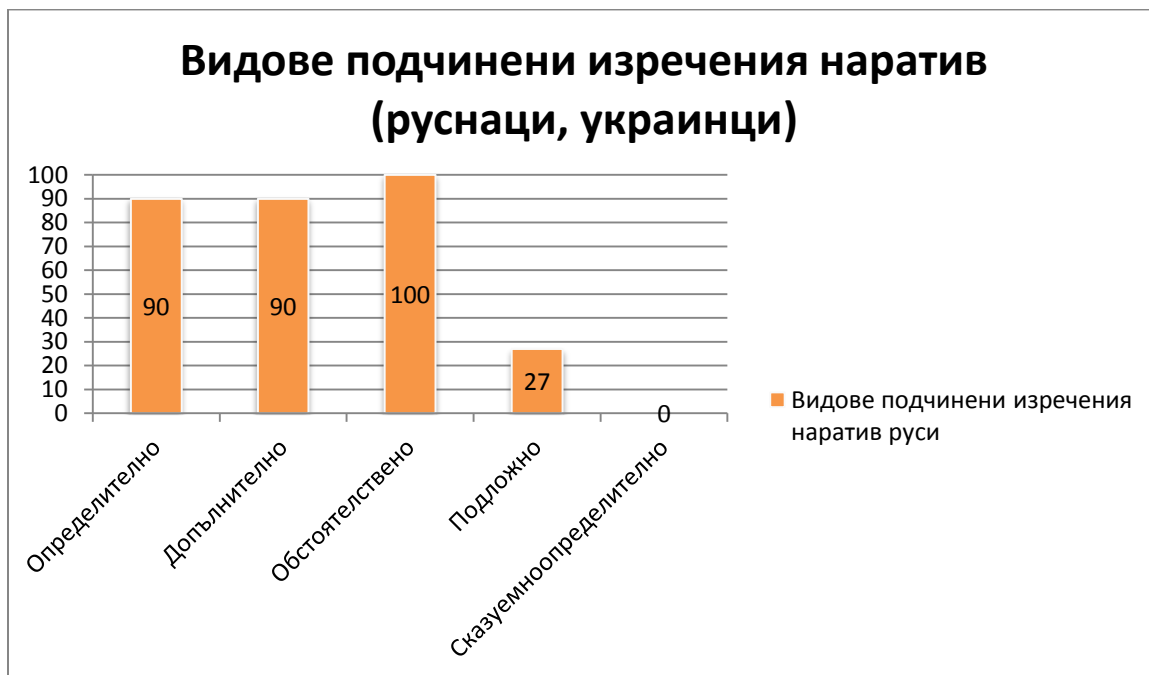
решавам, т.е ангажирам се с бъдещо действие (комисив) – 18 %, разказвам (репрезентатив – 36 %, попитам (репрезентатив и/или директив, тълкува се двойко, защото от една страна се търси информация, а от друга наблюдава подбуда към друг да се даде информацията) – 27%, обяснявам (репрезентатив) – 9%, помагам (директив) – 27%, разбирам (репрезентатив) – 54%, мисля (репрезентатив) – 27%, припомням си (репрезентатив) – 9%, казвам (репрезентатив) – 18%, смятам (репрезентатив) – 18%, приказвам (репрезентатив) – 9%, зная (репрезентатив) – 18%, благодаря (експресив) – 9%, желая (експресив) – 9%, харесвам (експресив) – 9%

От глаголите доминират тези, сигнализиращи речев акт репрезентатив, свързани със съобщаването, търсенето на информация, с изразяването на мисловно отношение. Това се обяснява с необходимостта от представянето на случката и всички обстоятелства

около нея. Също така е изразено емоционалното отношение на пишещия към историята, т.е. срещат се глаголи индикатори на речев акт експресив.

2. **В колко от текстовете на русите се срещат съответните субординативни структури?**

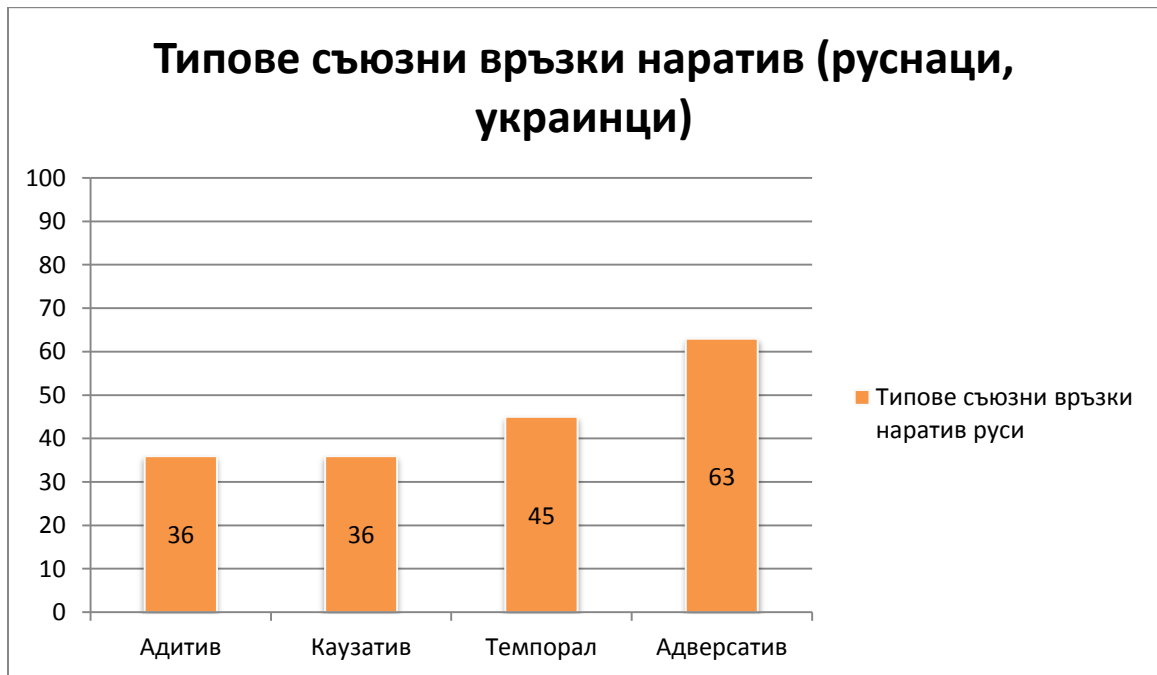

Горните резултати се нуждаят от тълкувание. Във всички наративни текстове, създадени от руси, се срещат подчинените обстоятелствени изречения. Това се обяснява с факта, че в наратива се описват обстоятелствата, при които се е осъществило събитието. Освен това присъстват глаголни маркери от типа на *кажа, решавам, знам, мисля, виждам, смятам, разбирам* и др., които имат десни разширения под формата на подчинени допълнителни изречения. Очаквано най-застъпено е подвидът подчинено обстоятелствено за време, което се свързва с необходимостта от темпорална обосновка на събитията. Също така значителен брой са подчинените обстоятелствени за цел и причина, тъй като те представят каузативния аспект на събитието.

Определителните изречения са добре застъпени, защото чрез тях се охарактеризира антецедентът от главното изречение.

Очаквано с най-ниска честота са подчинените подложни изречения, а напълно отсъстват сказуемноопределителните.

3. Какви типове съюзни връзки се откриват?

Следва да се отбележи, че доминират адверсативни съюзни връзки, следвани от темпоралните. Често пъти се налага противопоставяне на информацията от предходния дискурс в хода на разказването, а също така и необходимостта от времево специфициране на събитията.

4. Какви релации между изреченията се наблюдават?

Съвсем закономерно доминиращите релации са обстоятелство и последователност, това се обяснява с факта, че е следван принципът на диаграматичната иконичност, а също така и се описват обстоятелствата, при които се осъществява действието. Релация уточняване се реализира във варианта *обект –атрибут*, т.е. подчинено определително изречение (сателит), рефериращо към antecedент (обект) от главното изречение (ядрото – в терминологията на Ман и Томпсън).

На базата на наративните текстове на сърбите (14 бр.) се очертават следните тенденции:

1. Какви типове речеви актове се регистрират в наративните текстове и какви са съответните глаголни индикатори?

Честотност на ексцерпираниите глаголи:

Мисля (репрезентатив) – 7 %, разказвам(репрезентатив) – 7 %, зная(репрезентатив) – 21%, разбирам (репрезентатив) – 35%, съжалявам (експресив) – 7%, приказвам (репрезентатив) – 7%, вярвам (експресив) – 7%, казвам (репрезентатив) – 7%, питам (репрезентатив) – 7%

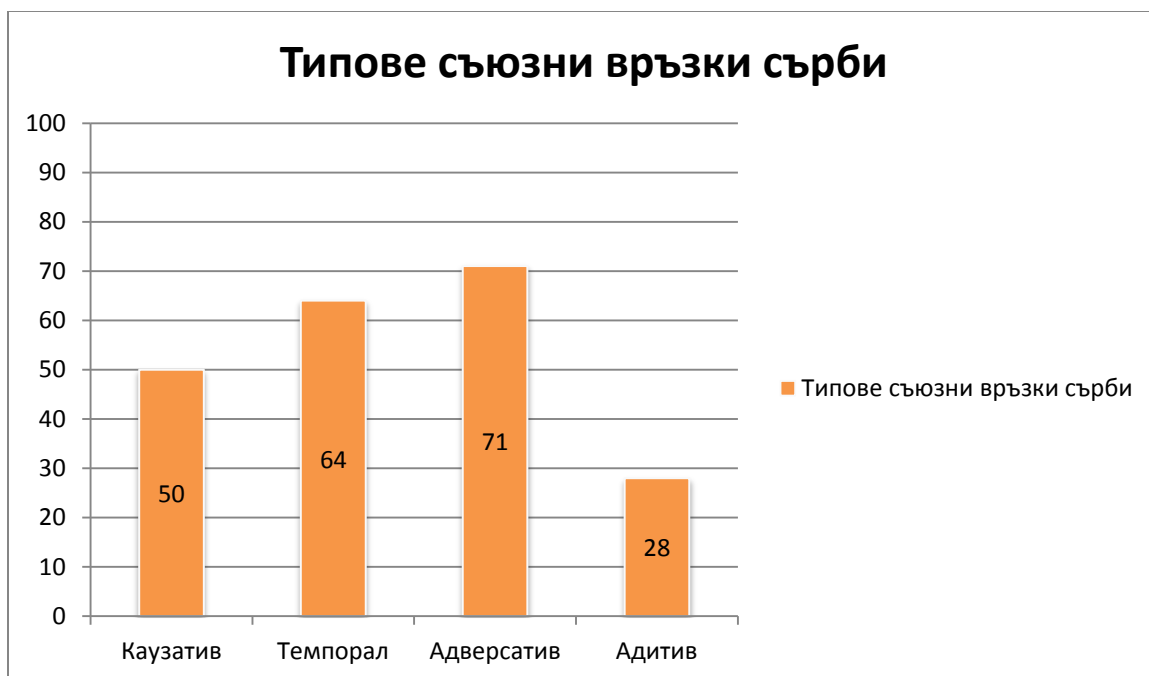
Може да се обобщи, че се срещат речеви актове *репрезентатив* и *експресив*.

2. В колко от текстовете се срещат следните субординативни конструкции:

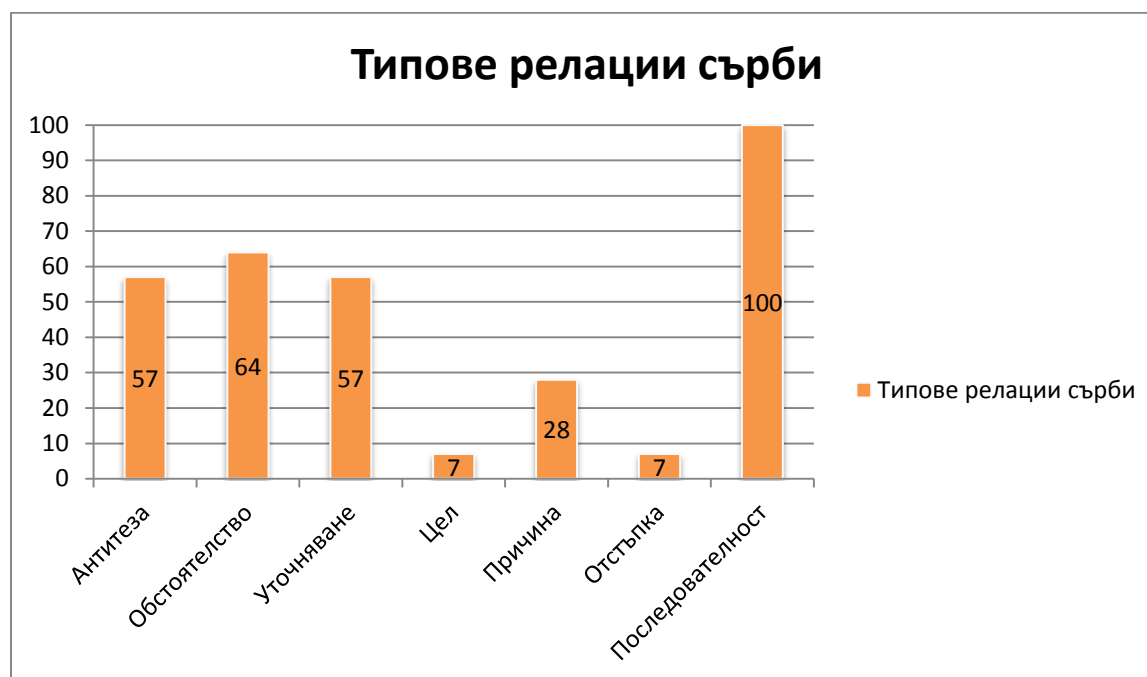

Преобладаващият брой субординативни структури отново, както при русите, са подчинените обстоятелствени изречения. Това се обяснява със задания в условието на задачата модел на разказване и необходимостта от изясняването на обстоятелствата около действията. Почти еднакво са застъпени подчинените определителни и допълнителни изречения.

3. Какви типове съюзни връзки се откриват?

4. Какви релации между изреченијата се наблюдават?

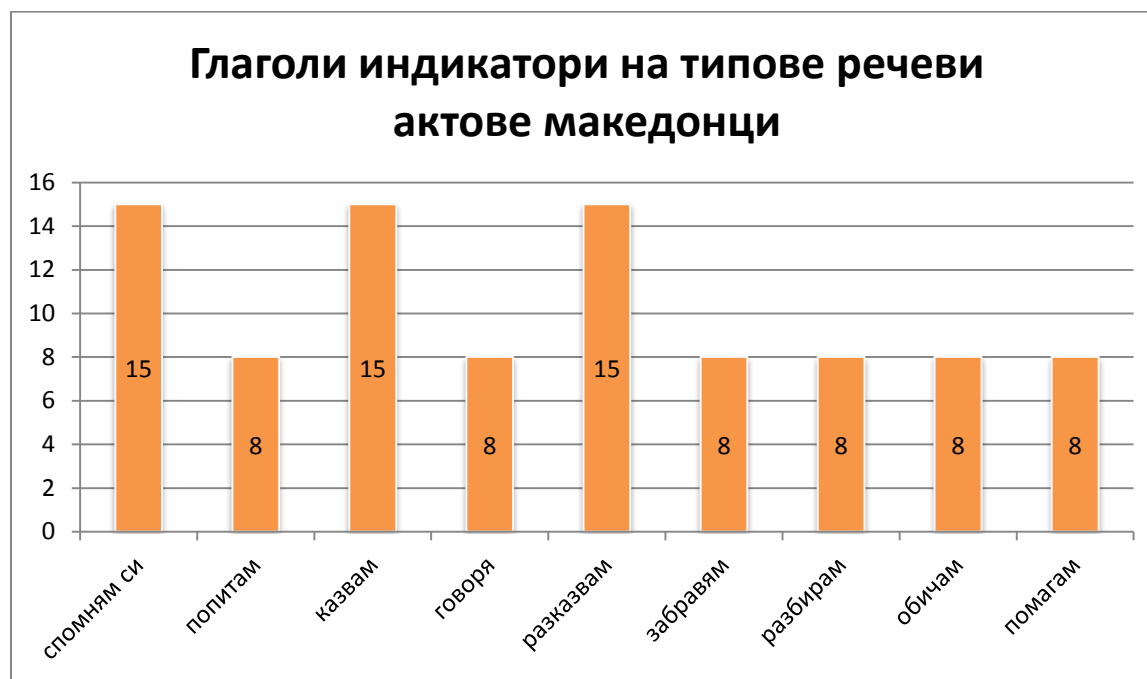

На базата на наративните текстове на сърбите (13 бр.) се очертават следните тенденции:

1. Какви типове речеви актове се регистрират в наративните текстове и какви са съответните глаголни индикатори?

Честотност при ексцерпирани примери за глаголи:

Спомням си (изразяване на мисловно отношение – репрезентатив) –15%, попитам (търсене на фактическа информация – репрезентатив) – 8%, казвам (съобщаване на фактическа информация– репрезентатив) –15%, говоря (съобщаване на фактическа информация– репрезентатив) –8%, разказвам (съобщаване на фактическа информация– репрезентатив) –15% , забравям (изразяване на мисловно отношение – репрезентатив) – 8%, разбирам(изразяване на мисловно отношение – репрезентатив) –8%, обичам (изразяване на емоционално отношение – експресив) –8%, помагам (директив) –8%

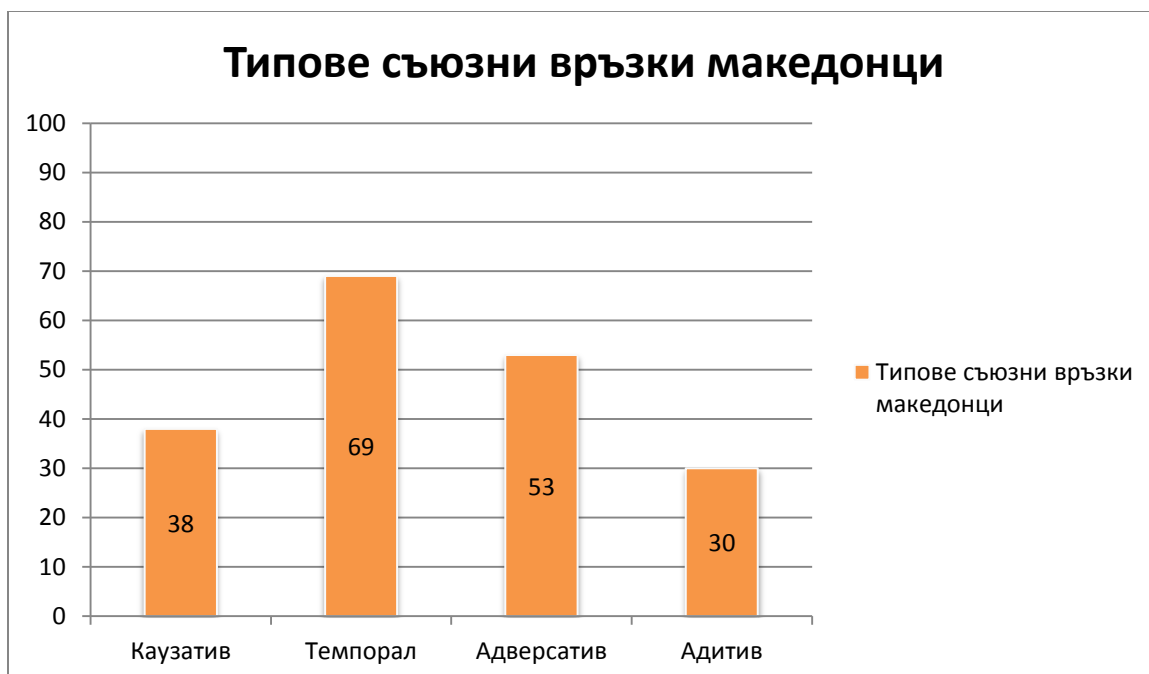

2. В колко от текстовете се срещат следните субординативни конструкции:

Отново преваляраци са подчинените обстоятелствени. Съществен е делът на подчинените допълнителни изречения. Това се свързва с текстовия предикат и неговото разгръщане със съответните комменти под формата на подчинено изречение.

3. Какви типове съюзни връзки се откриват?

С най-голяма застъпеност са съюзните връзки тип темпорал, следвани от адверсативните. В наратива е необходимо да се обясни последователността на описваните събития.

4. Какви релации между изреченията се наблюдават?

Отново доминират релациите обстоятелство и последователност, което напълно отговоря на предпоставените хипотези за последователното подреждане на събитията върху темпоралната ос при наративните текстове.

Описанието е другият вид текст, създаван от чужденците, чиито особености са изследвани в дисертацията. Чрез него се представят признаци на обект, разкриват се характерни черти на този обект, дават сведения за външния облик, строежа, функциите, начина на проявление на лица, предмети, явления, процеси, ситуации и др. Реализират се например под формата на „характеристика на лице, представяне на устройството и действието на уред, словесно изобразяване на природна картина, обстановка, поведение, игра, облекло, трудова дейност и др.“ (Георгиева, Савова 2003:31).

Организацията на този тип текст не е темпорална, както се видя при наратива, а спатиална, тъй като когато се описва външният облик, пространството е важно. Трябва да се изясни положението на описваните обекти. Това е особено релевантно при описание на жилище например. Следователно е значителна ролята на наречията за място.

Важен способ е **модификацията**, защото обектите трябва да се представят изчерпателно и в детайли, с цялата инхерентна информация за тях. Съществителните се модифицират чрез прилагателни, чрез подчинени изречения (тогава съществителното име се явява antecedент от главното). Важни са **глаголите за психологически състояния**, тъй като чрез тях се предават характеристики на описваното лице. Тези глаголи имплицират две неща: човек, който изпитва чувство (експериенцер), и човек или предмет, който предизвиква чувството. Ето пример от студентски текст:

Името на моя приятел е Димитър. Обича да слуша музика, започваща от класика и до рок.

Когато на студентите се дава задача да съставят текст описание, те обикновено вместо това пишат наративен текст. Те разказват история за тяхното отношение с описвания обект. Налице е и обратният случай. Когато задачата е да се представи случка, се прави описание.

Поставената задача за съставяне на текст е формулирана по следния начин:
Опишете външността на ваш роднина, близък приятел, колега в университета или в работата (150 думи)

По-специално, чрез конкретни примери от текстовете, в дисертацията се полага фокус върху глаголите, сигнализиращи определен тип комуникативна функция, както и върху моделите на разгръщането на информацията, като се прилагат моделите на Фирбас и Джонстън. Ако се използва схемата на Фирбас (Firbas 1991), може да се изведат елементите *B (bearer of quality) носител на качество*, *Q (quality) качество*, *Sp (specification) подробности*, *FSp (further specification) още подробности*.

Моделите за дискретизация на прагматико-граматическата информация в даден език следва да бъдат представени подробно. Джонстън (Johnstone 2008) сполучливо отбелязва закономерност, според която информацията се движи по оста от „какво“ към „какво за него“ (from the “what” to the “what about it”).

Дадената информация е познанието, което продуциращият предполага, че е в съзнанието на реципиента по време на изказването. Новата информация е информация, която продуциращият предполага, че се активира или реактивира в съзнанието на реципиента. Дадената информация може да се установи от екстралингвистичния или лингвистичния контекст. На базата на събрания текст корпус от описателни текстове следва да се отбележат следните особености:

- Превалират простите изреченски конструкции.
- Голям е дялът на посесивните конструкции и местоименни форми, което се обяснява с необходимостта на пишещия да представя описвания обект по отношение на себе си (имам, ми, ѝ).
- Използват се предимно инхерентни прилагателни имена; доста често се употребява суперлативната степен.
- Регистрират се конструкции със съставно именно сказуемо *казва се...* и от типа AUX+ предикатив².
- Текстът се създава, като се има предвид потенциален възприемател.
- Разгледаните текстове *описание* може да се разделят на две големи групи според комуникативната си стойност. Първата група включва текстове, отговарящи на комуникативната задача, защото има подробно описание на физическите характеристики на обекта. Те се подразделят на 2

² Класификацията на видовете сказуеми със съответната символна реализация вж. Бъркалова 2011:110.

разновидности *изцяло описание* и *описание с оценъчен елемент*. Втората група описателни текстове са *преобладаващо емотивни*, т.е. изразяват се чувствата на пишещия към обекта. Освен това в тези текстове присъстват аргументативни техники за убеждаване на възприемателя в качествата на описвания роднина или приятел. Присъстват редица изрази с каузативен характер (обикновено, от една страна, от друга страна, общо взето).

- Откриват се сходни модели на рязгръщане на информацията.
- Засилена е употребата на юнктиви в начална изреческа позиция.
- Регистрираните грешки са пунктуационни, правописни: грешно изписани думи *вм. слято* разделно, липсващ дефис при суперлативната степен на прилагателните имена (*прегърщат. От като От тогава.*), лексикални (*Тя има дълга, увиена руса коса.*), грешно употребени предлози (*Учи на Биологическия университет*), грешни конструкции (*На педесет е килограма*), граматични (*пишеме; филмове*).
- Присъстват глаголите, сигнали за речев акт експресив: *оценявам, помагам.*
- Прави впечатление, че пишещите студенти сами създават рамка на своите текстове така, че да се подсигури смисълът.
- Използват се образни сравнения (*меко като памук лице; прилича на офицер на германския райх*), деминутиви (*сестричка*).

Аргументацията е процес, при който се подкрепя или се отстъпва от дадено твърдение, чиято валидност е спорна или е под въпрос. Съществува класическо описание на структурата на този жанр, което включва ***въведение, обясняване на обсъждания случай, очертаване, излагане на аргумент, доказателство, опровержение и заключение***. Тази инвариантна схема подлежи на модификация в практиката.

Макун (Massoun 1983) открива няколко модела на организация на информацията в аргументативния текст:

1. Решение зиг-заг.

Ако авторът предлага решение, представянето му би имало вида *за – против, за – против* и т.н. Ако авторът е против дадено решение, образецът би имал вида *против – за, против – за* и т.н.

2. *Проблем и опровержение на аргументите на опонента, последвани от решение.*

Решението предполага убеждението на автора на текста в правотата на аргументите и той се задължава да докаже, че алтернативни решения са неприемливи.

3. *Аргумент на едната страна.*

Това е случай, при който е представена само едната гледна точка без опровержение.

4. *Еклектичен подход*

Авторът може да реши да отхвърли някои гледни точки и да приеме други или някаква комбинация от всички тях.

5. *Аргументите на противника*

Първо се представят аргументите на противника, следвани от тези на автора. Съществуват маркери, които да означат ясно в началото представянето на чуждата, на различната позиция, като обикновено се използват генерични конструкции от типа *традиционно се вярва; според колективната мъдрост (Conventional wisdom, A common prescription, Traditionally, it has been believed).*

6. *Едностранчиво питане*

Включва усъмняването, но не и директното опровержение в аргументите на противника.

6. *Няма опровержение, но не се демонстрира несъгласие.*

Има две гледни точки по въпроса, едната от които е предпочитана, но и двете отразяват принципно една изходна позиция, засягаща дадения аргумент.

В дисертацията се проследява кои от систематизираните по-горе аргументативни техники, прилагат чужденците, изучаващи български език, в своите съчинения.

Аргументацията се прави по различен начин в различните култури. Някои култури развиват аргументацията чрез повторение. В други култури е възприемано като голяма грешка да се приемат аргументите на опонента. В американската култура всички аргументи трябва да бъдат опровергавани от контрааргументи. В някои култури се счита за проява на слабост да бъдат опровергани докрай аргументите на противника, а в други е

приемливо да се видят положителните страни и достоинства в аргументите на опонентите.

Рубин и колектив (Rubin et. al 1990), изследвайки аргументативни текстове на японски студенти, установат, че те избягват да изразяват ярко аргументи. Това се тълкува от техните учители като измъкване.

И така, аргументативният текст най-общо има за цел да убеди, да повлияе емоционално. Той се базира на мнение, което може да бъде подкрепено с доказателства като факти.

Убеждаването се проявява в доброволна промяна на мнението по даден въпрос. Хората, които биват убеждавани в нещо, следва да са свободни да го приемат или да го отхвърлят. Основно се говори за три способа за убеждаване: *спечелване на доверието на възприемателя, емоционално обръщение към него, убеждаване чрез логиката на аргументите.*

Аргументът се състои от две твърдения, едното от които е заключение от другото. Напр. *Тя има висока температура. Трябва да отиде в болница.* (McCrimmon 1973:206) Експлицитни маркери на аргумента са съюзи от типа на *защото, затова.*

Задачата, поставена на чужденците в проучването, предпоставя техника за аргументация. *Проблем и опровержение на аргументите на опонента, последвани от решение.* Това само по себе си е достатъчно сигурен показател за проверка доколко са осмислили условието. Задачата гласи:

Ваш приятел твърди, че е излишно да се учат чужди езици. Напишете текст, с който да го убедите, че е полезно да се учат чужди езици.

Следователно едната позиция е ясна – на отрицателя. Ролята на пишещия е така да организира своя писмен продукт, че да убеди скептично настроения приятел в обратното.

В събраните текстове аргументация се наблюдават и модификации на гореспоменатата техника като *прилагане на аргумент на едната страна.*

Изводи от разгледаните текстове:

- Превалират речеви актове *директив*, т.е. убеждаване на реципиента в определена позиция, на формално равнище това се сигнализира с императивни форми.
- Грешките са свързани с членуването (липсата на определителен член-интерферентна грешка), грешки при подбора на думи (*предложи новина*), при

предаването на речта, глаголното време и наклонение (*в Испания в региона на Каталония един британец не може да се разбере с продавача, тъй като продавача не знаеше английски. в.м. не могъл да се разбере с продавача, тъй като той не знаел английски.*).

- Срещат се аргументативните техники *аргумент на едната страна*, както и *еклектичен подход*.

Друг важен компонент от дисертацията е експериментът за написване на текст с предварително зададени инициално и финално изречение. Той бе проведен с част от чуждестранните студенти, посещавали курса по синтаксис на съвременния българския език през летен семестър на учебната 2015/2016 г.. Целта му е да очертае картина на начините на свързване в писмената им продукция, като се направи сравнение с текстове, които са създадени по модела на неуправляваното писане. Важно е да се отговори на въпроса при кой модел на писане (писане със зададена рамка от начално и финално изречение или свободно писане със зададена тема) се създават по-качествени текстове. Дали ограниченията, проявени под формата на първо и последно изречение, помагат, или объркват пишещите студенти. Все пак следва да се отчита, че дори при свободното писане е налице своеобразна рамка, тъй като е зададена тема, а именно чрез нея се осъществява текстовата кохерентност, т.е. става въпрос за имплицитна матрица.

Класификационни критерии на участниците в експеримента са майчиният език и степента на владеене. Студентите, общо 20 на брой, се разпределят с оглед на майчиния си език, както следва: гръцки – 5, полски – 6, украински – 4, италиански – 5. Степента на владеене на български език отговаря на ниво B2 от Общата европейска езикова рамка.

Проведеният експеримент е ориентиран към изследването на няколко основни аспекта:

1. **Познаване на темата** – това е задължителна предпоставка за създаването на кохерентен текст и е свързана с всички останали аспекти от създаването на писмен продукт от обучаваните. Познаването на темата е семантичната информация, заложена в паметта за дадена същност/обект (*entity*). Това е по същество карта на човешката подредба на елементите в отношения помежду си.³ В случая в инициалното изречение е зададена темата (темата е скрепяващият смислов текст)

³ Вж. например Wordnet и принципите за съставянето му <<https://wordnet.princeton.edu/>>

механизъм и едновременно с това е комуникативна рамка), свързана с осъществяването на дейност каране на колело, ски и т.н. Пишещият има свобода да избере според неговите предпочитания. Това би го улеснило при създаването на текста. Проличава, че изборът на дейност, който да се представи, подпомага осъществяването на комуникативния ефект на текста, защото в общата тоналност се открива емоционалното отношение.

2. **Познание за формата на текста** – в зависимост от комуникативната задача организацията на текстовите елементи, тяхното конфигуриране има своите специфики. Интерес представляват ограниченията на формата – те дават насоки за разкриването на семантичната информация. Например наративните форми насочват вниманието на продуциращия към темпоралните и каузалните връзки и зависимости, свързващи семантичните концепти и събития в паметта.
3. **Кохерентност на темата** – темата подсигурява споеността на текстовите елементи. Тя представлява смислов интегритет, лежащ в основата на текста.
4. **Контактна свързаност** – връзката изречение с изречение разкрива начина, по който лежащите в основата семантични връзки биват реализирани в писмения текст. Идеите, изразени в едно изречение, се свързват с идеите, изразени в следващото, с помощта на експлицитни и имплицитни маркери. Свързаността предполага тематична кохерентност.

Задачата за съставяне на текст има ограничения, т.е. създава се своеобразна рамка на писане:

- Дадено е инициалното⁴ изречение – инициално изречение е всяко изречение в текста, с което започва ново тематично разклонение. Въвежда ново (друго) състояние на нещата, чието излагане предстои надясно от него (Добрева, Савова 2009: 77).
- Дадено е финалното изречение – обобщава се информацията Освен тези зададени характеристики има и свобода, изразяваща се в:
 - Избор на темата
 - Тип на разказване (обяснително-описателен, наративен)

⁴Следва да се отбележи, че може да говорим за автосемантично изречение (вж. Добрева, Савова 2009: 7)

Студентите трябва да попълнят средата на историята така, че да се оформи смислен и завършен от гледище на зададената рамка текст.

В дисертацията се анализират контактните, дистантните и неуспешните връзки.

- Контактни връзки – връзките между съседните изречения

Контактната свързаност представлява връзка между намиращи се в непосредствена близост текстови конституенти – между съседни пропозитивни номинации в рамките на едно сложно изречение или между съседни отделно оформени изречения, връзки на границата между две съседни надизреченски единства, между съседни глави (Добрева, Савова 2009: 108).

- Дистантни връзки – реферират към топиковото изречение, което не е непременно предходното.

Дистантната свързаност представлява връзка между отдалечени един от друг текстови конституенти. Създава се между несъседни изречения в пределите на едно надизреченско единство, между отделни микротекстове или по-големи целисти, разположени на различни места в линейната структура на текста. Осъществяването ѝ се опира основно на механизма на повторението на елементи от единия в другия конституент (лексикална рекуренция), лексеми за подчертаване на еднаквост (пак, отново, същия онзи), възстановяване на номинативната верига на обект, употреба на междуизреченски съюзи (та, следователно), маркери на текстовия дейксис (Добрева, Савова 2009: 43).

- Неуспешни връзки – дължат се или на невъзможност на пишещия да подsigури свързването, или когато избраната връзка не може да осъществи свързването дадено и ново

Следва да се отбележи, че експериментът се базира на изследване, правено за английския език, в което се проследява свързаността в ученически текстове⁵. Заимстван е моделът, като се отчита спецификата на целевата група. В случая се наблюдава усвояването на моделите на текстовата свързаност от чужденци, изучаващи български език. Респондентите се разделят на три групи – славянска, западна и балканска. Ето как изглежда поставената задача:

⁵Deborah McCutchen and Charles A. Perfetti 1982 Coherence and connectedness in the development of discourse production Learning Research and development center University of Pittsburgh

По-долу са дадени първото и последното изречение от текст. Опитайте се да попълните липсващата част от историята с ваши думи. Пишете на български език и озаглавете текста/ These are the first and the last sentence of a text. Try to fill in the missing part of the story in our own words. Please write in Bulgarian! Give the text a title.

Има много неща, които правят X (карането на ски, на велосипед, ездата, гмуркането и др.) забавно и вълнуващо преживяване.

.....
.....
.....
.....

Така че X (карането на ски, на велосипед, ездата, гмуркането и др.) е забавно, но трябва да внимаваме, за да не си развалим удоволствието от преживяването.

М. Хоуи подчертава, че учещите следва да бъдат насърчавани да правят връзките между това, което казват в момента, и това, което са казали преди това. Следователно критерий, който би подсказал каква е компетентността на чужденците да създават свързан текст, представляват дистантните междуизреченски връзки. Авторът излага виждането си, че най-адекватната стратегия за приучаването на студентите да създават свързан текст е чрез заданията на запълване на липсваща част от текста (Hoуе 1991:242).

Изследователите извеждат най-общо четири изисквания за разгръщането на абзаца (параграфа). По същество това е текстовата прогресия: *единство, пълнота, ред, кохерентност* (McCrimmon 1973:84). Единството представлява вътрешната консистентност. Всеки появил се елемент, който не спомага за развиването на интенцията и осъществяването на комуникативната цел, разрушава единството. Топиковото изречение задава модела, то е свързващата нишка. Пълнотата е относително понятие, той като се детерминира от познанията на възприемателя. Процуциращият текста решава колко обяснения изисква дадена идея, която се разгръща в текста. Учещите трябва да осъзнаят важността на това генерализациите да се подкрепят с детайли. Под ред следва да се разбира организацията на изреченията така, че да отговарят на комуникативната цел. Най-общо могат да се изведат следните образци на разгръщане на информацията:

➤ Посока от **общото** към **частното**

Това е посока от общото твърдение към подкрепящите го детайли, които го обясняват или илюстрират. Топиковото изречение се намира в началото или в близост до началото на параграфа. Налице е вариация, при която топиковото изречение се потвърждава като обобщение в края на параграфа.

➤ Посока от **частното** към **общото**

От серия обяснителни или илюстративни твърдения се върви към извеждане на заключение от тях. Топиковото изречение се намира в края или в близост до края на параграфа.

➤ Посока от **общата тема** към **подтемите**

Параграфът се разгръща чрез постепенно излагане на елементите на цялото. Обикновено се реализира чрез изброяване.

➤ Посока от **въпроса** към **отговора**

Започва се с въпрос и следва отговор.

➤ Посока от **ефекта** към **причината**

Тръгва се от ефекта и се върви към причината.

Кохерентността се проявява когато изреченията са вплетени едно в друго или преливат едно в друго. Може да се каже, че кохерентността засяга преноса на идеи чрез текста от продуциращ към реципиент.

Въвеждащите изречения се делят на два основни типа, като са възможни комбинации между двете: *встъпление аргументация* и *встъпление привличане на вниманието* (метафорично някои го наричат „въдица за читателя“ *hook to catch the reader's interest*). Встъплението аргументация включва поставяне на темата с кратко обяснение. Встъплението за привличане на вниманието може да бъде ярък пример, поставен в началото, аналогия, която посочна истинския предмет, въпрос, който предизвиква възприемателя или пробужда интереса му.

Трансакционалният параграф сигнализира промяната на контекста. Появата му означава, че пишещият е завършил една микротема и преминава към следващата.

Финалните изречения имат важен принос към разгръщането на информацията по няколко начина. Служат за подчертаване на важни пунктове в обобщение, извличане на заключение от предшестващите части на текста, оценяване на предходната част от текста.

Параграф е група от изречения, развиващ една основна идея, т.е. развива тема. Темата е обекта на параграфа, онова, за което става дума в него, т.нар. *топик на параграфа* (Smalley, Ruetten 1990:7).

Изводи от експеримента:

- Най-важно е да се проследи как се осъществява връзката между инициалното и последващото изречение. В почти всички от разгледаните текстове е налице *повторение*.
- Чужденците са се съобразили с поставената комуникативна рамка.
- Избран е описателно-обяснителен модел.
- Студентите от западнославянската (поляци) и източнославянската група по-детайлно (украинци) разгръщат информацията. Това може да се обясни с родствената връзка между езиците. При текстовете на студентите с майчин език гръцки и италиански се наблюдава по-пестеливо излагане на информацията.
- Важна е акумулацията – как се натрупва информация за вече въведен денотат. Тя се проявява чрез повторения, репризи.
- Превалират релациите *обстоятелство* и *уточняване*, а сред конекторните маркери – *каузатив*, *темпорал*.

Друг съществен въпрос, засегнат в трета глава от дисертацията, е този за заглавието на текста. Според Белов (Белов 2010) текстовата пропозиция представлява общото, фактическото съдържание на текста, т.е. представлява информация за основните събития, ситуации и участниците в тях. Разбирането на текста се явява последователна реконструкция на текстовата съгласуваност, на смисловата свързаност на пропозициите, т.е. реконструкция на системата от пропозиции.

Белов цитира Ван Дейк, според когото пропозиционалната структура на текста образува най-вече информационно деление на текстовите елементи: кратки изложения, изводи, като най-важна роля сред тези елементи заема заглавието.

Според Белов заглавието може:

1. Да представя цялостната пропозиция.
2. Да представя влизщите в пропозицията актанти.
3. Да разкрива условията, при които се осъществяват действията.

4. Заглавието може да бъде свързано с не с диктума (обективно съдържание на изказването), а с модуса, който изразява оценъчност, експресивност.

Идеята за диктума и модуса първоначално е разработвана от швейцарския лингвист Ш.Бали в рамките на неговата теория на изказването. Трябва да се отбележи, че всяко едно изказване (най-общо изречение, съотнесено към дадена ситуация) според тази теория може да се раздели на два елемента: диктум и модус. Диктумът е това, за което се говори, а отношението на говорещия към това, за което се говори, се нарича модус.

Важно е да се засегне въпросът какви заглавия поставят чужденците, изучаващи български език, на своите текстове. Прави впечатление, че по-голямата част от студентите не успяват да озаглавят своите текстове, въпреки че имат изрична инструкция за това в условието на поставената дидактическа задача.

Срещат се заглавия от пропозиционален тип, от актантен тип, както и от модусен тип. Заглавията от пропозиционален тип преобладават при съчиненията повествования, актантните заглавия – при описанията, тъй като според дидактическата задача трябва да се опише личност. Заглавията от модусен тип също се срещат. Прави впечатление и самото оформяне на някои от заглавията с възклицателен знак.

Също така е характерно натрупването на атрибути към опорната дума от заглавието. С голяма фреквентност са заглавията от типа посесивен атрибут + съществително име (при текстовете описание, тъй като се представя връзката на пишещия с един от партиципите в текстовия свят), както и съществително + задпоставена предложна фраза (десни разширения на опората). Важно е да се отбележи, че някои заглавия са оценъчни – крилати фрази, сентенции.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Написването на текст е многокомпонентна дейност, изискваща набор от познания за езика на отделните му равнища.

В дисертацията се реализират различни подходи към наративните текстове, описателните текстове и аргументативните текстове, създадени по модела на свободното писане.

Изследването на наратива се базира на теорията за релациите поради факта, че чрез нея се установяват не само формалните, но и смисловите отношения между изреченията в

текста. Също така се прилага теорията за речевите актове към наративните текстове, което е продуктивно, тъй като текстът следва да се разглежда като последователност от речеви актове.

Във всички наративни текстове, създадени от руснаци и украинци, се срещат подчинените обстоятелствени изречения. Това се обяснява с факта, че в наратива се описват обстоятелствата, при които се е осъществило събитието. Освен това присъстват глаголни маркери от типа на *кажа, решавам, знам, мисля, виждам, смятам, разбирам* и др., които имат десни разширения под формата на подчинени допълнителни изречения. Очаквано най-застъпен е подвидът подчинено обстоятелствено за време, което се свързва с необходимостта от темпорална обосновка на събитията. Също така значителен брой са подчинените обстоятелствени за цел и причина, тъй като те представят каузативния аспект на събитието. Определителните изречения са добре застъпени, защото чрез тях се охарактеризира antecedентът от главното изречение.

В писмените текстове на сърбите се срещат речеви актове *репрезентатив* и *експресив*. Преобладаващият брой субординативни структури отново, както при русите, са подчинените обстоятелствени изречения. Това се обяснява със зададения в условието на задачата модел на разказване и необходимостта от изясняването на обстоятелствата около действията. Почти еднакво са застъпени подчинените определителни и допълнителни изречения. Доминират съюзните връзки тип *адверсатив*, следвани от *темпорал* и *каузатив*, като с най-малка застъпеност са *адитивните* връзки. Релация *последователност* се регистрира във всички наративни текстове на сърбите. С голяма честотност са и релациите *обстоятелство, антитеза, уточняване*, а с най-малък процент се регистрират релациите *цел и причина*.

В писмената продукция на македонците се срещат глаголи, индикиращи типове речеви актове *репрезентатив, експресив и директив*. Превалиращи са подчинените обстоятелствени изречения. Съществен е делът на подчинените допълнителни изречения. Това се свързва с текстовия предикат и неговото разгръщане със съответните компленти под формата на подчинено изречение. С най-голяма застъпеност са съюзните връзки тип *темпорал*, тъй като в наратива е необходимо да се обясни последователността на описваните събития, следвани от *адверсативните*. Отново доминират *релации обстоятелство и последователност*, което напълно отговоря на предпоставените

хипотези за последователното подреждане на събитията върху темпоралната ос при наративните текстове.

Анализирането на текстовете описание с оглед теориите на Фирбас и Джонстън също е важна процедура, тъй като позволява да се проследи детайлно как се разгръща информацията за описвания обект.

Изследването на аргументативните техники в текстовете аргументация е значимо с оглед на факта, че изразяването на личното мнение и обосноваването на твърдение е съществена част от качествената езикова подготовка.

Важно питане, което естествено се оформя, е кои писмени наративни продукти са по-добри – тези, създадени по модела на ненаправляваното писане, или тези, създадени по модела управляваното писане с набор от ограничения. Отговорът е, че дори когато не са снабдени с рамка от инициално и финално изречение, студентите сами я изработват. Това може да се обясни с факта, че наративът притежава инвариантна формална схема във всички езици: *въведение, същинска част, обобщение и оценка*.

И така, важно е да се направят и общите изводи за качествата на писмените продукти на чужденците по разработените за целта критерии.

По отношение на съдържанието трябва да се отбележи, че текстовете отговарят на поставената задача, темата се развива цялостно.

Организацията на студентските текстове е добра, налице е логическа последователност, семантични връзки на противопоставяне, добавяне, каузативност и др. между изреченията биват скрепени със съответните съюзи. Често се наблюдават юнктиви в инициална позиция.

Речникът е коректно подбран, на места се наблюдава непълно познаване на българската лексика, главно в текстовете на сърбите и македонците и вместо българската дума, за която не се сещат, използват еквивалента от майчиния си език.

Чужденците демонстрират познаване на българската граматическа система, на моделите на изграждане на изреченията, също така използват широк спектър от субординативни структури. Срещат се грешки при съгласуването и глаголното време, но те не са глобални, т.е. възрастен образован носител на българския език би възприел без проблеми текста, създаден от тях.

Текстовете на студентите, които са обект на изследователски интерес в настоящия труд, се разполагат на междинно ниво между двете части на континуума качествен (добър) – некачествен (лош) текст. Следователно са усвоени основните механизми на текстоизграждането с оглед на определена комуникативна цел, но се регистрират някои лексикални, граматични и смислови неточности.

Допусканите грешки не са глобални, т.е. текстовете са комуникативни, може да се проследи вътрешната логика на построение на текста.

Използвани са разнообразни средства за осъществяването на текстовата кохезия като проформи, маркери на дискурсия дейксис, лексикални вериги, юктиви в инициална изреченска позиция, сигнализиращи максимална степен на глутинация.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ

1. За първи път е приложена теорията на У. Ман и С. Томсън (Mann, Thompson 1987) за реторическата структура на текста към наративните текстове, създавани от чужденци.
2. Направен е преглед на дефинициите на изречението в някои от значимите български граматика от XIX и XX в., като е изследвано и понятието *период*.
3. За първи път е приложена теорията за речевите актове към текстовете на чужденците, като са изследвани глаголните маркери на съответните речеви актове (експресив, репрезентатив и др.).
4. За първи път е приложена методологията на Фирбас (Firbas 1992) и на Джонстън (Johnstone 2008) за моделите на дискретизация на информацията в текста описание, създаван от чуждестранните студенти.
5. За първи път са изследвани аргументативните техники в текстовете аргументация на студентите по модела на Макун (Massoun 1983).
6. За първи път е проведено изследване за написване на текст от чужденците, изучаващи български език, със зададени инициално и финално изречение, за да се провери доколко ще се съобразят с поставената комуникативна рамка.
7. За първи път е предложена методология на грешките в писмената продукция на чужденците по Ферис (Ferris 2011).

8. За първи път е изработен цялостен инструментариум за оценката на текстовата компетентност, включващ: *организация, лексика, комуникативна функция*.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. *Към класификацията на видовете дейксис* – В: Сборник с доклади от Тринадесетите международни славистични четения, 2016 (под печат)
2. *За анализа на реторическата структура на текста (с оглед на емпиричен материал за български език)* – сп. Филологически форум бр.1, 2017, 91-101.
3. *За структурата на изречението (Поглед към концепциите в някои български граматика от XIX и XX век)* – бр. IX на е-списание за хуманитаристика и извори X-XXI в. "Дзяло", ISSN 1314-9067
<http://www.abcdar.com/magazine_latest.php>
4. *За типовете текстова кохезия от методическа перспектива* – В: Сборник с доклади от Международната научна конференция на Факултета по славянски филологии „Надмощие и приспособяване“, 2017, Том II. Езиковедски четения, 394-403.
5. *Някои особености на писмената продукция на чуждестранни студенти, изучаващи български език* – Съвременна лингвистика бр. 1, 2017 (под печат)
6. *За един експеримент по писане с чуждестранните студенти, изучаващи български език* – Български език и литература, година LIX книжка 6, 2017, 663-673.

БИБЛИОГРАФИЯ, ИЗПОЛЗВАНА В АВТОРЕФЕРАТА

Кирилица

- Белов 2010:** В.А. Белов Типы заглавий и пропозициональная организация текста (на материале романа А. Белого „Петербург“), Вестн. Волгогр. гос. ун-та., Сер. 2, Языкозн., 2010. № 1 (11), 192-195.
- Бъркалова 2011:** Бъркалова, П. Българският синтаксис – познат и непознат. Пловдив „УИ Паисий Хилендарски“, 2011.

Галперин 1981: Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука, 1981.

Георгиева, Добрева 2002: Георгиева, М., Ел. Добрева. Писмените ученически текстове. Първа част: репродуктивни текстове. София: Кръгзор, 2002.

Георгиева, Савова 2003: Георгиева, М., И. Савова. Писмените ученически текстове. Втора част: съчинения. София: Кръгзор, 2002.

Груев 1987: Груев, Й. Основа за българска граматика (1858). Наука и изкуство: София, фототипно изд. 1987.

ГСБКЕ 1983: Граматика на съвременния български книжовен език, т. 3 Синтаксис. Наука и изкуство: София, 1983.

Димитрова 1995: Димитрова, Ст. Проблеми на значението на текстовите категории – В: Лингвистика на текста, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София 1995, 9-47.

Димитрова 2009: Димитрова, Ст. Лингвистична прагматика. София: Велес, 2009.

Добрева, Савова 2009: Добрева, Е. , И. Савова. Текст и дискурс: терминологичен справочник. Фабер: В. Търново, 2009.

Дьо Дьой 2012: Дьо Дьой, О. Походът на Луи VII на Изток. Прев. от латински В. Нинов. София: Полис, 2012.

Икономов 1875: Икономов, Т. Ръководство за словосъчинение на българския език Пловдив: Издава книжарницата на Хр. Г. Данов, 1875.

Илиева, Коева 2001: Илиева, К., Св. Коева. Емпатия, изречение, текст. – В: Прагматика на текста. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 2001, 83-159.

Крейпо 2000: Крейпо, Р. Културна антропология. С., 2000.

Матеева 2004: Матеева, А. Кохезия и кореферентност в три типа текстове – В: Годишник на Филологическия факултет на ЮЗУ, Vol.2, 2004, 130-138.

Момчилов 1988: Момчилов, Ив. Граматика за новобългарския език. Наука и изкуство: София, фототипно. изд.1988.

Москалска 1981: Москалска, О. Грамматика текста. Москва: Выш. школа, 1981.

Мурзин, Штерн 1991: Мурзин, Л. Н., А.С. Штерн. Текст и его восприятие. Издательство Уральского университета: Свердловск, 1991.

Несторова 2005: Несторова, П. Предикативност и изречение. – В: Аргументна структура. Проблеми на простото и сложното изречение. Сема РШ: София, 2005, 11-24.

Павлович 1985 :Павлович, Хр. Граматика славеноболгарска (1845).Наука и изкуство: София, фототипно изд. 1985.

Петров 2000: Петров, А. Дискурсният анализ в обучението по български език (5.-8. клас). София: Булвест 2000, 2000.

Радулов 1871: Радулов, С. Словосочинение. Болград, 1871.

Теодоров-Балан 1940: Теодоров-Балан, А. Нова българска граматика София: Т. Ф. Чипев, 1940 София: Гладстон.

Хаджиева 2013: Хаджиева, Е. и колектив. Текстове плюс. София: Гутенберг, 2013.

Хаджиева 2014 :Хаджиева, Е., Р. Влахова, А. Асенова, Й. Велкова, В. Шушлина. Как се общува на български? Български език като чужд. София: Гутенберг, 2014.

Хаджиева 2015: Хаджиева, Е. и колектив. „Европейско образование и съвременност“ по изследователския проект, ФСлФ - Европейските образователни политики в обучението по съвременни езици. Класически модели. Иновативни практики, договор № 40/03.04.2015г. В: Littera et Lingua. Електронно списание за хуманитаристика, Littera et Lingua Series Dissertationes 8., 2015. <http://slav.uni-sofia.bg/naum/liliseries/diss/2015/8>, 97 с.

Хъдсън 1995:Хъдсън, Р. Социолингвистика. София:УИ „Св.Климент Охридски“, 1995.

Шопов 2002: Шопов, Т. Чуждоезиковата методика. София:УИ „Св. Климент Охридски“, 2002.

Янкова 2009: Янкова, Г. За полифункционалността на текста в обучението по български език – В: Отклонението като норма. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2009, 206-216.

Латиница

Cambourne 1979: Cambourne, B. How important is theory to the reading teacher? In: Australian journal of reading, Vol. 2, 1979, 78-90.

CEFR 2001: Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment Cambridge University Press, 2001.

Cummings 2005: Cummings, L. Pragmatics. A multidisciplinary perspective. Edinburgh University Press, 2005.

Ferris 2011: Ferris, D. Treatment of error in second language student writing. Ann Arbor. The University of Michigan Press, 2011.

Firbas 1992: Firbas, Jan. Functional sentence perspective in written and spoken communication. Cambridge University Press, 1992.

Hallyday, Hasan 1976: Halliday M., R. Hasan. Cohesion in English. London: Longman, 1976.

Halliday 1978: Halliday, M. Language as social semiotic London: Edward Arnold, 1978.

Halliday 1985: Halliday, M. Spoken and written language. Victoria: Deakin University Press, 1985.

Hammond 1989: Hammond, J. Grammar and language teaching In: D. Nunan (editor) Working papers in linguistics, vol. 1 School of language and linguistics, Macquarie University, Sydney, 1989.

Hoye 1991: Hoye, M. Patterns of lexis in a text. Oxford University Press, 1991.

Johnstone 2008: Johnstone, B. Discourse analysis Blackwell publishing, 2008 2nd edition.

Kulchytska 2000: Kulchytska, O. The alternate textbook and teaching English in Ukraine – In: The Journal of the imagination in language learning and teaching, Vol 5 https://archive.org/details/ERIC_ED476595.

Levinson 1983: Levinson, St. Pragmatics. Cambridge University Press, 1983.

Maccoun 1983: Maccoun, W. On the acquisition of argumentative discourse from the comprehensive point of view. Master's thesis, Applied linguistics, University of California, Los Angeles, 1983.

Mann, Thompson 1987: Mann, W, S.Thompson.Rhetorical structure theory: Towards a functional theory of text organization. Reprinted from The structure of discourse. Information Science Institute: University of Southern California, 1987.

McCrimmon 1973: McCrimmon, J. Writing with a purpose. Houghton Mifflin Company, 1973.

McCutchen Perfetti 1982: McCutchen, D., Perfetti Ch.Coherence and connectedness in the development of discourse production. Learning Research and development center University of Pittsburgh, 1982.

Nunan 1991: Nunan, D. Language teaching methodology. A textbook for teachers. Prentice Hall, 1991.

Richards, Schmidt 2010: Richards, J., R. Schmidt.Dictionary of language teaching and applied linguistics, Longman, 2010 4th edition.

Rubin et al 1990: Rubin, D., R. Goodrum, B. Hall. Orality, oral-based culture, and the academicwriting of ESL learners – Issues in Applied linguistics, 1, 1990, 56-76.

Scrivener 2004: Scrivener, J. Learning teaching. Macmillan, 2004.

Smalley, Ruetten 1990: Smalley, R., M. Ruetten. Refining Composition skills. Rhetoric and Grammar for ESL students,1990, 3rd edition. Maxwell Macmillan.

Stillar 1998: Stillar, G. Analyzing everyday texts. Discourse, Rhetoric and Social Perspectives. Sage Publications, 1998.

Swales 1991: Swales, J. Genre analysis. English in academic and research settings. Cambridge University Press, 1991.

Thornbury 2005: Thornbury, S. Beyond the sentence. Introducing discourse analysis. Macmillan, 2005.

Ur 1991: Ur, P.A course in language teaching. Practice and theory, Cambridge University Press, 1991.

van Ek 1976: van Ek, J.A. The threshold level for modern English teaching in schools. London: Longman, 1976.

Widdowson 1983: Widdowson, H. G. Learning purpose and language use. Oxford University Press, 1983.